

UWAGI O PRZESTĘPCZOŚCI KOBIET WE FRANCJI*

JOANNA BRZEZIŃSKA**

1. WSTĘP

Obecnie termin „przestępczość kobieca” jest niezwykle popularny w kryminologii francuskiej, choć pojawiał się on już w opracowaniach z XIX wieku¹. W badaniach nad przestępczością wyodrębniano wówczas poszczególne kategorie sprawców, a jedną z nich stanowiły kobiety². Jak podkreślano, popełniały one zwykle przestępstwa ze „sfery prywatnej”, takie jak dzieciobójstwo, czy zabójstwo, których ofiara była osobą bliską – dzieckiem lub partnerem. Stąd zwłaszcza w poprzednim stuleciu stwierdzano we Francji dominację kobiet – sprawczyń w strukturze przestępczości rodzinnej, ukierunkowanej przeciw bliskim. W rzeczywistości, jeśli kobiety rzadziej występowały w populacji przestępczej niż mężczyźni, działo się tak dlatego, że dokonywane przez nie przestępstwa były w słabszym stopniu kryminalizowane lub spotykały się z większą pobłażliwością ze strony sądów. Ponadto sprawczynie były również znacznie rzadziej notowane, ze względu na niższą wykrywalność (dzieciobójstwo, aborcja) realizowanych przez nie czynów zabronionych³. Współcześnie we Francji podkreśla się, że różnica między sprawcami, a sprawczyniami⁴ zarysowuje się przede wszystkim w częstotliwości realizacji poszczególnych kategorii prze-

* Niniejszy artykuł stanowi rezultat prac związanych z realizacją projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki. Kierownikiem projektu jest dr J. Brzezińska (nr DEC 2015/19/B/HS5/03042).

** dr, Katedra Prawa Karnego Materialnego Uniwersytetu Wrocławskiego

¹ <http://crimefeminin.free.fr/qui-sont-criminelles.html>

² M. Agrapart-Delmas, *Les femmes criminelles*, [w:] *Déviances et délinquances. Approches psychosociales et pénales*, Paryż 2009, s. 187.

³ A. Laingui, A. Lebigre, *Histoire du droit pénal. Le droit pénal*, I, ed. Cujas, s. 172 i n.

⁴ D. Deligny, *Délinquance et criminalité féminine: une exception difficile à appréhender*, Observatoire de la Justice Pénale, <http://www.justicepenale.net/single-post/2016/03/29/D%C3%A9linquance-et-criminalit%C3%A9-f%C3%A9minine-une-exception-difficile-%C3%A0-appr%C3%A9hender>

stępstw⁵, a brak symetrii między aktywnością kryminogenną kobiet i mężczyzn z perspektywy statystycznej uwidacznia się dziś nawet bardziej, niż dawniej⁶.

Aktualnie wraz z rozwojem przestępczości we Francji, u kobiet – sprawczyń zaobserwowano zdecydowany wzrost towarzyszącej im aktywności kryminalnej – przemocy oraz agresji. Jednocześnie karniści francuscy zwracają uwagę, że samo pojęcie „akt przemocy” pozostaje w wysokim stopniu niejednolite, a terminem tym we francuskim prawie karnym określa się katalog przestępstw, od uszczerbku na zdrowiu do zabójstwa premedytowanego⁷, trudno zatem jednoznacznie stwierdzić, dlaczego tak zmienna jest frakcja aktów z użyciem przemocy, które popełniają kobiety. Z analiz wynika, że w 2008 r. francuskie sprawczynie zrealizowały o 21,7% przestępstw z użyciem przemocy więcej niż w 2003 r., ponadto liczba nieletnich kobiet realizujących akty przemocy uległa podwojeniu w ciągu 5 lat (z 3521 w 2003 r. do 7079 w 2008 r. – wzrost o ponad 100%)⁸. N. Bourgoïn spoglądając na zjawisko przestępczości z perspektywy sprawców, dokonał ich podziału na trzy zasadnicze kategorie: te, w których dominują kobiety (np. dzieciobójstwo, aborcja)¹⁰, te gdzie udział kobiet jest niższy, ale wyższy niż przeciętny (przestępstwa przeciwko dzieciom, kradzież „domowa”, paserstwo) oraz te, w których udział kobiet jest wysoki lub nawet atypowo wysoki w ostatnich latach (zabójstwo, bójki i akty przemocy) i w końcu przestępstwa typowo męskie, których kobiety dopuszczają się raczej rzadko (np. gwałt, kradzież kwalifikowana lub przestępstwa polityczne). Podkreślił on, że z francuskich analiz statystycznych wynika, iż szczególny wzrost liczby sprawczyń notuje się zwłaszcza wśród tej kategorii kobiet, które realizują czyny zabronione o wysokim stopniu społecznej szkodliwości, co pozostaje wysoce niepokojącym zjawiskiem.

2. WYBRANE KATEGORIE PRZESTĘPSTW KOBIEC

Powszechnie zwraca się uwagę, że kobiety w odróżnieniu od mężczyzn popełniają przestępstwa, uwarunkowane określoną kategorią, bądź kategoriami motywów, determinującymi ich przestępczą aktywność. Wśród nich można wyróżnić czyny zabronione podejmowane pod wpływem emocji (np. z miłości, z zazdrości,

⁵ C. Parent, *La contribution féminine à l'étude de la déviance criminologique*, in «Criminologie», XXV, 1992, 2, pp. 73–91; C. Parent, *Au delà du silence: Les productions féministes sur la «criminalité» et la criminalisation des femmes*, in «Déviance et Société», Vol. 16, 1992, n° 3, pp. 297–32.

⁶ P. Genuit, *La criminalité féminine: Une criminalité épiciène et insolite. Réflexions d'épistémologie et d'anthropobiologie clinique*, 2007, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/tel-00198603/document>, s. 17.

⁷ X. Rousseau, *Civilisation des mœurs et/ou déplacement de l'insécurité? La violence à l'épreuve du temps*, in «Déviance et Société», 17, 1993, n° 3, p. 291.

⁸ Les femmes de plus en plus sujettes à la délinquance, 16 juin 2009, <http://tempsreel.nouvelobs.com/societe/20090616.OBS0697/les-femmes-de-plus-en-plus-sujettes-a-la-delinquance.html>

⁹ N. Bourgoïn, *Les chiffres du crime. Statistiques criminelles et contrôle social (France, 1825–2006)*, Paris 2008, s. 75–80.

¹⁰ J. Marie Delassus, *Le sens de la maternité*, ed. DUNOD, Paris 2007, s. 285.

z zemsty), ze względu na czynniki finansowe (chęć wzbogacenia, uzyskanie korzystnych rozporządzeń majątkowych), czy obyczajowe (niechęć do macierzyństwa)¹¹.

Wśród przestępstw najczęściej popełnianych przez kobiety dominuje zabójstwo. Jeżeli dotyczy ono partnera sprawcy, zwykle stanowi rezultat stosowania wobec niej przemocy w różnych postaciach (fizycznej lub psychicznej)¹². Pierwotna ofiara decyduje się na usunięcie swojego tyrana, a zabójstwo daje możliwość takiego wyzwolenia¹³. Stwierdzono, że po akcie zabójstwa kobiety wykazywały niezwykle silne reakcje emocjonalne. W odniesieniu do kobiet – sprawczyń zaobserwowano, że ich zachowanie sterowane bywa atypową agresją, a wręcz popędem do zadawania cierpienia. Znajdują one jego zaspokojenie w cierpieniach osób, którym zadają śmierć. Rzadko można odnaleźć w ich zachowaniu żal lub wyrzuty sumienia¹⁴. Należy także zaznaczyć, że „akty przemocy w stanach granicznych związane są dużo bardziej z gwałtownym i prymitywnym instynktem, niż przyjemnością, której będzie pozbawiony zamierzony atak¹⁵”. Emil Durkheim tłumaczył mniejszą skłonność kobiet do zabijania poprzez mniejszy ich wkład w życie społeczne, jak podkreśla: „To nie dlatego, że kobieta różni się w sensie psychologicznym od mężczyzny rzadziej zabija, albo w ogóle zabija mniej; dzieje się tak dlatego, że nie bierze ona udziału w ten sam sposób w życiu codziennym. Za każdym razem, kiedy zabójstwo pozostaje w jej zasięgu, kobieta dokonuje go, równie często jak mężczyzna, a niekiedy nawet częściej od niego¹⁶”. Zważywszy, że zabójstwo stanowi czyn zabroniony, którego częstotliwość pozostaje zawsze wyższa u mężczyzn, należy podkreślić, że we Francji udział kobiet w populacji skazanych za to przestępstwo utrzymuje się na poziomie 15% (jeden na siedmiu sprawców zabójstwa, to kobieta)¹⁷.

Innym, choć niewątpliwie najbardziej symptomatycznym zabójstwem kobiecym jest zabójstwo dziecka. Do momentu nowelizacji francuskiego kodeksu karnego w 1992 r. można było wskazać dwie odmiany wskazanej odmiany przestępstwa przeciwko dziecku, realizowane przez matkę: zabójstwo noworodka – dzieciobójstwo oraz zabójstwo dziecka starszego. Aktualnie zważywszy na konstrukcję obowiązującego kodeksu karnego, zabójstwo dziecka stanowi jedną z okoliczności kwalifikujących (zgodnie z art. 221 – 4 C.P., pozbawienie życia nieletniego poniżej 15 roku życia)¹⁸, która wywiera wpływ na wyższy wymiar kary, dotyczy

¹¹ S. Harratis, D. Vavassorid, L. Villerbu, *Étude des caractéristiques psychopathologiques et psycho-criminologiques d'un échantillon de 40 femmes criminelles*, L'Information Psychiatrique 2007, n 83, s. 485–493.

¹² P. Mercader, *Les déterminants sociaux et psychiques du crime dit passionnel*, Recherches et prévisions, septembre 2007, n 89, s. 43–53.

¹³ S. Frigon, *L'homicide conjugal au féminin d'hier à aujourd'hui*, Montréal 2003, s. 16.

¹⁴ M. Agrapart-Delmas, *op. cit.*, s. 189.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ E. Durkheim, *Le suicide, étude de sociologie*, PUF, s. 389

¹⁷ L. Mucchielli, *Les homicide dans la France contemporaine (1970–2006): évolution, géographie et protagonistes*, [w:] L. Mucchielli, P. Spierenburg, *Histoire de l'homicide en Europe*, Paris 2009, s. 147.

¹⁸ Art. 221 – 4 C.P.: Le meurtre est puni de la réclusion criminelle à perpétuité lorsqu'il est commis: 1° Sur un mineur de quinze ans, (...); <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000006417572&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20100102>

bowiem zawsze słabej, niedojrzałej ofiary, która pozostaje niezdolna do obrony¹⁹. Aktualne brzmienie przepisu art. 224 – 1 C.P. stanowi wyraz troski francuskiego ustawodawcy o dziecko – ofiarę²⁰. Należy podkreślić, że nawet jeżeli sprawczyni nie zdawała sobie sprawy z wieku dziecka (poniżej 15 lat), okoliczność ta nadal zachowuje charakter kwalifikujący²¹, a powołany przepis przewiduje wobec niej karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Tymczasem poza symptomatycznym zabójstwem noworodka, kobiety pozbawiają życia także starsze dzieci, z reguły zabójstwa te określane są mianem rozszerzonego samobójstwa²². Dokonują go starsze matki (między 26–35 lub 36–45 rokiem życia), zwykle na kilkuletnich dzieciach, bez względu na ich płeć. Podkreśla się w psychologii, że kontekst emocjonalny samobójstwa rozszerzonego pozostaje specyficzny. Zwykle dochodzi do niego, kiedy matka pozostaje sama po rozstaniu z partnerem, mając świadomość, że jej dalsza egzystencja jest niemożliwa, nie chce unieszczęśliwiać dziecka pozostawiając je bez opieki, w konsekwencji odbiera życie nie tylko sobie, ale również jemu. Niekiedy do samobójstwa rozszerzonego dochodzi ze względu na szczególnie zły stan psychiczny matki, opiekującej się samotnie dzieckiem, wykazującym poważne upośledzenie, czy kalectwo. Uznaje ona konieczność skrócenia cierpień potomka, dzieląc los tego, któremu poświęciła swoje życie. Warto podkreślić także inną ciekawą prawidłowość, w przypadku dzieciobójstwa, matka zwykle nie chce dziecka już wcześniej, na etapie ciąży, stara się ją ukryć, nie korzysta z opieki lekarskiej, nie odczuwa potrzeby, by poświęcać się dla dobra przyszłego potomka, ponieważ z określonych powodów nie akceptuje jego istnienia. Tymczasem w przypadku zabójstwa rozszerzonego matki dokonują go wobec dzieci kochanych i wyczekiwanych, to z miłości do nich decydują się na akt ich eliminacji i brak konieczności narażania ich na jakiegokolwiek cierpienia²³. Jeśli chodzi o kary za zabójstwa dzieci we Francji, brak w tym zakresie jednolitej tendencji orzeczniczej. Im dziecko jest młodsze, tym kary są łagodniejsze (zwykle na poziomie przewidzianym dawniej za zabójstwo noworodka), im jednak dziecko jest starsze, tym kary są bardziej surowe, ponieważ uważa się, że matka pozbawiając życia potomka wypełnia okoliczność kwalifikującą z art. 224 – 1 C.P. Działa ona zatem wbrew instynktowi macierzyńskiemu, a jej zachowanie stanowi nie tylko zakwestionowanie porządku prawnego, ale narusza również w wysokim stopniu ład moralny.

¹⁹ Ch. Bellard, *Les crimes au féminin*, Paris 2010, s. 89 i n.; O. Verschoot, *Ils ont tué leurs enfants, approche psychologique de l'infanticide*, ed. Imago 2006, s. 111; S. Marinopoulos, *La vie ordinaire d'une mère meurtrière*, ed. Fayard 2008, s. 88; M. Agrapart-Delmas, *op. cit.*, s. 187; M.-L. Rassat, G. Roujou de Boubée, *Droit pénal spécial*, ed. Ellipses, Paris 2008, s. 31; J. Francillon, *Code penal commenté*, ed. Dalloz, Paris 1996, s. 150.

²⁰ M.-L. Rassat, G. Roujou de Boubée, *Droit pénal spécial*, ed. Ellipses, Paris 2008, s. 31; J. Francillon, *Code penal commenté*, ed. Dalloz, Paris 1996, s. 150.

²¹ M. Daurry-Fauveau, *Droit pénal spécial. Livres 2 et 3 du code pénal: infractions contre les personnes et les biens*, ed. Puf, Paris 2010, s. 198.

²² Ch. Bellard, *op. cit.*, s. 99–99.

²³ P. Mercader, A. Houel, H. Sobota, *L'asymétrie des comportements amoureux: violences et passions dans le crime dit passionnel*, Sociétés contemporaines, n 55, s. 107; O. Verschoot, *Ils ont tué leurs enfants, approche psychologique de l'infanticide*, ed. Imago 2006, s. 35–36.

Jednym z najpoważniejszych przestępstw popełnianych przez francuskie sprawczynie są akty przemocy stosowane wobec nieletnich poniżej 15 roku życia. Rozmaite formy znęcania się nad nieletnimi oraz związana z nimi przemoc fizyczna prowadzi do śmierci, bądź ciężkiego kalectwa ofiar. Sprawczyniami wskazanej kategorii przestępstw są zwykle kobiety młode od 26 do 31 roku życia. Przemoc dotyka najczęściej ich biologicznych dzieci (79%), które są bardzo małe (od 6 miesięcy do kilkunastu miesięcy). Niestety dane statystyczne są niezwykle niepokojące, gdyż aż w 73% przypadków aktywna przemoc prowadzi do śmierci dziecka²⁴. Warto podkreślić, że ankieta narodowa przeprowadzona we Francji w 2008 r. pod kierunkiem dr Tursz'a ujawniła, że liczba ofiar śmiertelnych w wyniku maltretowania bywa znacznie zaniżona²⁵. Ponadto H. Romano podkreśla, że spotęgowanie zaniżonej liczby zabójstw uzasadnione pozostaje faktem słabego zainteresowania zjawiskiem maltretowania dzieci we Francji. Ich zgony, poza przypadkami niewątpliwej interwencji osób trzecich, rzadko stanowią temat zainteresowania organów ścigania²⁶.

Co istotne, poza zróżnicowanymi odmianami zabójstw, notuje się aktualnie we Francji zdecydowany wzrost przestępczości kobiecej z elementami przemocy obecnej zwłaszcza w aktach przemocy (11% stanowią te zrealizowane przez kobiety), a także kradzieżach z włamaniem lub z użyciem broni. Kryminogenna aktywność kobiet ma zatem charakter niejednorodny, bywa skierowana nie tylko wobec osób, ale również wobec określonego mienia²⁷. Jednocześnie interesujący pozostaje fakt, że kobiety – sprawczynie wskazanych przestępstw są surowo karane zważywszy, że realizują kwalifikowane odmiany wskazanych powyżej przestępstw. Przeciętne kary stosowane wobec sprawczyń wahają się w przedziale od 7 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności (brak opieki nad dzieckiem)²⁸ nawet do 16 lat i 6 miesięcy (stosowanie szczególnego okrucieństwa wobec ofiary).

Spoglądając zatem na odmiany przestępstw dokonywanych współcześnie przez francuskie sprawczynie należy podkreślić, iż dominuje w nich przemoc o zróżnicowanym stopniu zaawansowania. Niewątpliwie najbardziej intensywna bywa agresja stosowana przez sprawczynie, które realizują zróżnicowane odmiany zabójstwa (zwykle ze szczególnym okrucieństwem), ale jest ona obecna także na etapie popełniania aktów przemocy o zróżnicowanej etiologii. Wydaje się, że wzrost brutalności w aktywności kryminalnej kobiet stanowi konsekwencję ogólnego trendu brutalizacji społeczeństwa francuskiego, który podkreślają współcześnie socjologowie²⁹.

²⁴ P. Mercader, A. Houel, H. Sobota, *op. cit.*, s. 110–111.

²⁵ H. Romano, *Infanticide, réflexions au sujet des homicides sur mineurs de un an*, *Enfance Majuscule* 2008, n 98, janvier – février, s. 16–28.

²⁶ Ch. Bellard, *op. cit.*, s. 111; C. Dauphin, A. Farge, *De la violence et des femmes*, d. Albi Michel 1999, s. 37.

²⁷ S. Marinopoulos, *Solitude des futures mères*, *l'Humanité*, 1 septembre 2007.

²⁸ Ch. Bellard, *op. cit.* s. 137–142.

²⁹ Raport „La violence a la télévision” zrealizowany pod kierunkiem Blandine Kriegel na zamówienie Ministerstwa Kultury, P.U.F., Paris 2003.

3. ASPEKTY STATYSTYCZNE PRZESTĘPCZOŚCI KOBIEC

W ciągu kilku ostatnich dziesięcioleci zanotowano we Francji zdecydowany wzrost udziału kobiet w ogólnej populacji skazanych³⁰, a dokonywane przez nie przestępstwa cechuje niezwykle wysoki stopień agresji oraz powszechne stosowanie przemocy³¹. Wedle ustaleń Francuskiego Państwowego Instytutu Badań nad Bezpieczeństwem i Sprawiedliwością (INHESJ) oraz Narodowego Obserwatorium Przystępczości (ONDRP) aktywność kryminalna kobiet ulega intensyfikacji³² (w zależności od kategorii przestępstw) od trzech do dziesięciu razy szybciej niż u mężczyzn. Niestety coraz częściej jest ona dostrzegana również wśród kobiet młodych, a nawet dziewcząt³³. Z obserwacji M. A. Bertranda wynika, że wyjaśnienie fenomenu ewolucji przystępczości kobiecej wymaga określenia zróżnicowanych uwarunkowań (biologicznych, socjologicznych oraz psychologicznych), determinujących tak nagły jej wzrost³⁴.

Niewątpliwie podkreślić należy, że narastanie częstotliwości przestępstw popełnianych przez sprawczynie znajduje swoje uzasadnienie w zmianie ich statusu społecznego³⁵. Jednocześnie należy zaznaczyć, że owa modyfikacja statusu kobiet nie przynosi trwałej zmiany ich pozycji obyczajowej. Fakt bowiem, że dochodzi do ich uniezależnienia w sensie finansowym nie zmienia zajmowanej przez nie pozycji w relacjach rodzinnych, zwykle nadal trwają bowiem w uzależnieniu od mężczyzn (mężów, ojców, czy synów). A zatem kobieta „związana ze swoją słabszą pozycją traci również znaczenie w zakresie posiadanego statusu społecznego”³⁶.

Odwołując się do zestawień francuskich danych statystycznych należy podkreślić, że w 1990 r. liczba kobiet skazanych przez sądy poprawcze wyniosła 58 406 (w relacji do 413 675 skazanych mężczyzn), z kolei w 2008 r. było 60 216 sprawczyń (577 449 mężczyzn), które stanowiły 9,4% populacji skazanych. Jeśli chodzi natomiast o statystyki policyjne w 1992 r. kobiety naruszające porządek prawny stanowiły 14,97% populacji skazanych, w 2006 – 17%, a w 2009 stanowiły 15%,

³⁰ L. Dancoing, *Le boom de la délinquance féminine*, Paris 2010, <http://www.parismatch.com/Actu/Societe/Le-boom-de-la-delinquance-feminine-155045#>

³¹ H. Van Gijseghem, *Le crime féminin et masculin: deux expressions d'une même délinquance*, Revue Québécoise de Psychologie, Vol. 1, no 1, février 1980, s. 109; M.A. Bertrand, *La femme et le crime*, Montréal: L'Aurore, 1979.

³² C. Chauvel, *Délinquance féminine: Plus de doutes que de confirmations pour les sociologues*, <http://www.20minutes.fr/societe/605145-20101005-societe-delinquance-feminine-plus-doutes-confirmations-sociologues>

³³ M. Agrapart-Delmas, *op. cit.*, s. 187.

³⁴ M.A. Bertrand, *op. cit.*, s. 36; E. Dieu, *Analyses psychocriminologiques et motivationnelles des crimes féminins*, s. 2; <http://www.psyetdroit.eu/wp-content/uploads/2011/12/ED-Analyses-psycho-criminologiques.pdf>

³⁵ L. Dancoing, *op. cit.*, <http://www.parismatch.com/Actu/Societe/Le-boom-de-la-delinquance-feminine-155045#>

³⁶ S. Karstedt, *Liberté, égalité, sororité. Quelques réflexions sur la politique criminelle féministe*, in «Déviance et Société», 16, 1992, n° 3, pp. 287–297; R. Lucchini, *Femme et déviance ou le débat sur la spécificité de la délinquance féminine*, 1996, s. 22–24; <https://www.unifr.ch/socsem/Fichiers%20PDF/Femme%20&%20deviance.pdf>

z kolei w 2010 r. grupa sprawczyń obejmowała 182 884 wobec 1 174 837 mężczyzn – sprawców³⁷.

Poniżej przedstawiono zestawienie statystyczne (Tab. 1), eksponujące aktywność kryminogenną Francuzek w wybranych kategoriach przestępstw (14), w trzech wybranych okresach badawczych: 1919–1932, 1953–1978, 1984–2006.

Tabela 1. Liczba kobiet skazanych we Francji w latach 1919–2006 za wybrane przestępstwa³⁸

	1919–1932	1953–1978	1984–2006
Ojcobójstwo	16	18	–
Dzieciobójstwo	951	360	114
Inne zabójstwa	556	450	1220
Bójka i akty przemocy	123	472	839
Przestępstwa p. dzieciom	61	19	–
Kradzież domowa	43	–	–
Kwalifikowane odmiany kradzieży	448	389	587
Paserstwo kwalifikowane	25	331	246
Oszustwo	124	32	886
Przestępstwa polityczne	11	4	–
Falszerstwo	178	98	19
Przestępczość zorganizowana	14	14	–
Aborcja	970	–	–
Bigamia	17	–	–

Źródło: N. Bourgoin, *Les chiffres du crime (statistiques criminelles et controle social, France, 1825–2006)*, s. 152–156.

Z przedstawionych powyżej danych statystycznych wynika, że na przestrzeni blisko 100 lat zaobserwować można określone zmiany tendencji częstotliwości realizacji czynów zabronionych przez francuskie sprawczynie. Po pierwsze zasadnicza ewolucja dotyczy przestępstwa dzieciobójstwa, którego poziom, niezwykle wysoki w pierwszym okresie badawczym (1919–1932), radykalnie (o blisko 90%) się obniżył i w latach

³⁷ R. Gassin, S. Cimamonti, P. Bonfils, *Criminologie*, Paris 2011, s. 438.

³⁸ Dla porównania wedle statystyk przestępczość kobiet za wybrane przestępstwa w Kanadzie w 1999 r. kształtowała się następująco: zabójstwo: 35, przestępstwa z elementami agresji: 15 045, kradzież: 17 712, paserstwo: 2 233, oszustwo: 7 132, prostytutka: 2 607, przestępstwa narkotykowe: 6 076; M. Beare, *Les femmes et le crime organisé*, Canada 2010, s. 31; http://publications.gc.ca/collections/collection_2012/sp-ps/PS4-106-2010-fra.pdf

1984–2006 zanotowano jedynie 114 przypadków tego przestępstwa (średnio 5 przypadków rocznie), które w przeszłości pozostawało najbardziej negatywnym „symbolem” aktywności matek – sprawczyń. Niepokojąco kształtuje się natomiast we Francji udział kobiet w realizacji innych odmian przestępstw. Należy podkreślić, że zarówno w przypadku zabójstw, jak i bójek oraz aktów przemocy, a także kwalifikowanych odmian kradzieży, zaznacza się we wszystkich badanych okresach ich wyraźna progresja³⁹. Poziom przestępczości kobiecej radykalnie wzrasta, przy czym w przypadku przestępstwa zabójstwa aż 2,5 – krotnie, z kolei częstotliwość bójek i aktów przemocy pogłębiła się blisko 8 – krotnie, a w przypadku przestępstwa kradzieży kwalifikowanej o ponad 30%. Ponadto zdecydowanemu (aż 7 – krotnie) zwielokrotnieniu uległ poziom oszustw dokonywanych przez kobiety. Wskazane zestawienia dowodzą, że zróżnicowanie kategorii przestępstw kobiet na przestrzeni ostatniego stulecia we Francji dobitnie świadczy o przełamaniu stereotypu, dotyczącego popełniania czynów zabronionych przez kobiety wyłącznie w zaciszu domowym oraz o dalszym, zaawansowanym przekraczaniu przez sprawczynie standardów powinnych zachowań w zakresie przestrzegania norm prawnoprawnych – karnie relewantnych.

Tymczasem, by uzyskać najbardziej aktualny obraz przestępczości kobiet we Francji, poniżej przedstawiono kolejne zestawienie wybranych kategorii czynów zabronionych, realizowanych przez francuskie sprawczynie w latach 2006–2014 (Tab. 2). Należy podkreślić, że już wstępna analiza wskazanych kategorii przestępstw pozwala zaobserwować pewną ogólną ewolucję trendów analizowanej przestępczości. Co interesujące, w zestawieniu po raz pierwszy pojawiają się takie odmiany przestępstw, których we wcześniejszej analizie (Tab. 1) nie notowano, są to: przestępstwa narkotykowe, jak również handel i transport broni. Ich pojawienie się w badaniach dowodzi, że kobiety nie tylko nadal aktywnie biorą udział w działaniach niezgodnych z prawem, ale również modyfikują swoje nielegalne aktywności na równi z mężczyznami. We wskazanych odmianach przestępstw odnotowano wyraźne nasilenie ich częstotliwości, a także zachowanie ogólnie wysokiego (w 2014 r. dokonano ponad 3,5 tys. przestępstw narkotykowych), a nawet bardzo wysokiego poziomu (przestępstw w ruchu drogowym kobiety dokonały w 2014 r. aż 19 199!).

Należy podkreślić, że nadal trwa swoista modyfikacja kryminogennej aktywności kobiet w przypadku jedyne „kobiecego” przestępstwa – dzieciobójstwa, ponieważ jego udział na tle innych czynów zabronionych, realizowanych przez sprawczynie, wykazuje charakter zanikający (w 2014 stwierdzono jedynie 8 takich przypadków). Tymczasem, niestety w porównaniu z poprzednim zestawieniem statystycznym (Tab. 1), nieustannie utrzymuje się tendencja nasilania się przestępstw z elementami przemocy, popełnianych przez kobiety. Należy podkreślić, że zarówno „kobiece” bójki, akty przemocy, jak również kradzieże w odmianie kwalifikowanej ulegają regularnej intensyfikacji. W latach 2006–2014 odnotowano ponad 20 procentowy wzrost pierwszej ze wskazanych odmian przestępstw oraz 12 procentowy wzrost drugiej kategorii. Ponadto zaobserwowano intensywne

³⁹ <http://www.etudier.com/dissertations/La-D%C3%A9linquance-F%C3%A9minine/556412.html>; <http://www.etudier.com/dissertations/D%C3%A9linquance-F%C3%A9minine/298769.html>

nasilenie realizacji znamion przestępstwa oszustwa, gdyż w okresie ostatnich 8 lat (2006–2014) jego poziom wzrósł początkowo o ponad 100%, by następnie nieco się obniżyć, zachowując nadal niezwykle wysoką częstotliwość (ponad 3300 przypadków). Niepokojące pozostaje także inne zaobserwowane zjawisko – wysoki poziom agresji stosowanej przez kobiety wobec członków rodziny (ponad 800 przypadków w 2014 r.) oraz wobec osób trzecich (ponad 1100 przestępstw w 2014 r.).

Tabela 2. Liczba kobiet skazanych we Francji w latach 2006–2014 za wybrane przestępstwa⁴⁰

	2006	2010	2014
Zabójstwo	49	34	37
Zabójstwo nieumyślne	221	167	136
Dzieciobójstwo	11	15	8
Kradzież	5350	4338	4948
Kradzież – t.kw.	5064	5389	5620
Paserstwo	1901	1439	1231
Oszustwo	1921	4084	3330
Zniszczenie mienia	1149	1032	886
Przestępstwa w ruchu drog.	18203	17958	19199
Falszerstwo	178	108	92
Bójka i akty przemocy	4215	5104	5063
Zamachy w rodzinie	1046	922	843
Zamachy na osobę	1239	1102	1106
Przestępstwa narkotykowe	2136	2968	3521
Handel i transport broni	95	115	141
Falszowanie podpisu	1004	994	1269
Przestępstwa przeciw adm. publ.	2994	3011	3201

Źródło: <http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques-10054/donnees-statistiques-10302/les-condamnations-27130.html>

⁴⁰ Dla porównania wedle statystyk przestępczość kobiet za wybrane przestępstwa w Kanadzie w 2009 r. kształtowała się następująco: zabójstwo: 55, groźby: 3 650, kradzież kwalifikowana: 1 742, oszustwo: 10 699, prostytutka: 1 351, przestępstwa narkotykowe: 15 419. T. Hotton Mahony, *Les femmes et le système de justice pénale*, Canada 2011, s. 21; <http://www.statcan.gc.ca/pub/89-503-x/2010001/article/11416-fra.pdf>; zob. szerzej M.A. Bertrand, *La femme et le crime*, Montreal 1979.

4. WNIOSKI

Obserwując zjawisko przestępczości kobiet we Francji, należy podkreślić kilka zasadniczych spostrzeżeń. Po pierwsze zakres częstotliwości czynów zabronionych realizowanych przez sprawczynie wzrasta w określony sposób. W zestawieniach statystycznych przedstawionych w treści niniejszego opracowania, odnotowano na przestrzeni ostatniego stulecia, wyraźne nasilenie natężenia przestępstw, w których kobiety używają wszelkich przejawów przemocy.

Podobnie, jak w innych państwach europejskich (np. w Polsce, Włoszech) wydaje się, że wzrost agresji wśród francuskich sprawczyń jest wynikiem zmian polityczno – gospodarczych, a także obyczajowych, jakie w ostatnich kilku dekadach dokonały się we Francji. Szeroki udział kobiet w życiu społecznym poprzez ich rozwój naukowo-zawodowy sprawił, że stają one na równi z mężczyznami do rywalizacji w zasadzie na wszelkich płaszczyznach życia społecznego, niestety jednym z takich obszarów pozostaje również przestępczość. Zaobserwowano, że w latach: 1919–1932, 1953–1978 oraz 1984–2006 wzrósł poziom w zasadzie w każdej ze wskazanych kategorii przestępstw, przy czym tendencja ta nie znalazła kontynuacji jedynie w przypadku jedynego przestępstwa kobiecego – dzieciobójstwa, które uległo kilkukrotnej (blisko 9-krotnej) redukcji na przestrzeni ostatniego stulecia. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy poszukiwać zwłaszcza w ewolucji pozycji kobiet w życiu społecznym. Stereotypowe przypisywanie kobiecie wyłącznie roli żony i matki wyczerpało swoje uzasadnienie. Kobiety w sposób bezkompromisowy „wyszły” poza ugruntowane schematy społeczne, wkraczając w obszary zastrzeżone niegdyś wyłącznie dla mężczyzn. Niestety to spostrzeżenie dotyczy oraz dotyka także przestrzeni przestępczości, w której stały się one „bardziej widoczne”.

Warto zaznaczyć, że modyfikacjom uległa nie tylko częstotliwość udziału sprawczyń w ogólnej populacji skazanych, ale ewolucja ta odnosi się również do charakterystyki ich przestępczości. Można zaryzykować w tym miejscu stwierdzenie, że bezpowrotnie traci swój status, jako dominujące w kobiecej aktywności przestępczej, dzieciobójstwo. Jednak mimo tej konstatacji, należy wskazać takie zachowania kryminogenne, które nadal pozostają szczególnie właściwe dla kobiet, a wśród nich dominującą rolę odgrywają akty przemocy wobec dzieci, zabójstwa uwarunkowane emocjonalnie, a także drobne kradzieże. Ten zasadniczy schemat ulega przełamaniu poprzez realizację także innych, niewystępujących wcześniej w statystykach kobiecych czynów zabronionych, ze szczególnym uwzględnieniem przemytu narkotyków i substancji odurzających, czy też handlu i transportu broni. Tym bardziej wskazane kategorie przestępstw świadczą o ugruntowaniu przekonania, że nie tylko na płaszczyźnie społecznej kobiety zaczęły konkurować z mężczyznami we wszelkich aktywnościach, nie ustępują im także w sferze zachowań prawnie – karnie relewantnych, które niegdyś właściwe były wyłącznie mężczyznom. Jednocześnie, co istotne w „nowych” nielegalnych aktywnościach ich udział jest zauważalny, lecz nie dominujący.

Charakteryzując aktywność kryminogenną francuskich sprawczyń można odnieść wrażenie, że ewolucja ich działań jest znamienna i przełomowa. Należy jednak w tym kontekście przyznać raczej rację tym kryminologom, którzy tonują tak radykalną ocenę. Istotnie bowiem udział kobiet – sprawczyń zaznacza się swą obecnością

w kręgu atypowych, czy dewiacyjnych, nielegalnych aktywności, ale równocześnie wzrasta ogólna liczebność populacji Francji, jak również populacja męskich sprawców przestępstw. Z drugiej strony kobiety coraz aktywniej podlegają „negatywnej” edukacji, obserwują wszelkie przejawy męskiej przestępczości bez trudu je przyswajając i przejmując. Wydaje się jednak, że ogólny poziom przestępczości wśród francuskich kobiet nie jest tak zaawansowany, jak wskazują niektórzy badacze tego zagadnienia. Konkludując należy stwierdzić, że by możliwa stała się kompleksowa ocena analizowanej problematyki, należy poza skrupulatną analizą dostępnych danych statystycznych, uwzględnić także inne czynniki (obyczajowe, społeczne, gospodarcze, kulturowe), których obecność nie zminimalizuje, lecz w wyższym stopniu uprawdopodobni finalny obraz badanego w opracowaniu zjawiska.

BIBLIOGRAFIA

- Agrapart-Delmas M., *Les femmes criminelles*, [w:] *Déviances et délinquances. Approches psychosociales et pénales*, Paryż 2009.
- Beare M., *Les femmes et le crime organisé*, Canada 2010.
- Bellard Ch., *Les crimes au féminin*, Paris 2010.
- Bertrand M. A., *La femme et le crime*, Montréal : L'Aurore, 1979.
- Bourgoin N., *Les chiffres du crime. Statistiques criminelles et contrôle social (France, 1825–2006)*, Paris 2008.
- Chauvel C., *Délinquance féminine: Plus de doutes que de confirmations pour les sociologues*, <http://www.20minutes.fr/societe/605145-20101005-societe-delinquance-feminine-plus-doutes-confirmations-sociologues>
- Dancoing L., *Le boom de la délinquance féminine*, Paris 2010, <http://www.parismatch.com/Actu/Societe/Le-boom-de-la-delinquance-feminine-155045#>
- Dauphin C., Farge A., *De la violence et des femmes*, d. Albi Michel 1999.
- Dauray-Fauveau M., *Droit pénal special. Livres 2 et 3 du code pénal: infractions contre les personnes et les biens*, ed. Puf, Paris 2010.
- Delassus J.M., *Le sens de la maternité*, ed. DUNOD, Paris 2007.
- Deligny D., *Délinquance et criminalité féminine : une exception difficile à appréhender*, *Observatoire de la Justice Pénale*; <http://www.justicepenale.net/single-post/2016/03/29/D%C3%A9linquance-et-criminalit%C3%A9-f%C3%A9minine-une-exception-difficile-%C3%A0-appr%C3%A9hender>.
- Dieu E., *Analyses psychocriminologiques et motivationnelles des crimes féminins*, 2014; <http://www.psyetdroit.eu/wp-content/u>
- Durkheim E., *Le suicide, étude de sociologie*, ed. PUF 2013.
- Francillon J., *Code penal commenté*, ed. Dalloz, Paris 1996.
- Frigon S., *L'homicide conjugal au féminin d'hier à aujourd'hui*. Montréal 2003.
- Gassin R., Cimamonti S., Bonfils P., *Criminologie*, Paris 2011.
- Genuit P., *La criminalité féminine: Une criminalité épiciène et insolite. Réflexions d'épistémologie et d'anthropobiologie clinique*, 2007, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/tel-00198603/document>.
- Gijseghem Van H., *Le crime féminin et masculin: deux expressions d'une même délinquance*, *Revue Québécoise de Psychologie*, Vol. 1 no 1, février 1980.

- Harratis S., Vavassorid D., Villerbu L., *Étude des caractéristiques psychopathologiques et psycho criminelles d'un échantillon de 40 femmes crimiennes*, L'Information Psychiatrique 2007, n 83.
- Hotton Mahony T., *Les femmes et le système de justice pénale*, Canada 2011; <http://www.statcan.gc.ca/pub/89-503-x/2010001/article/11416-fra.pdf>.
- Karstedt S., *Liberté, égalité, sororité. Quelques réflexions sur la politique criminelle féministe*, in «Déviance et Société», 16, 1992, n° 3.
- Kriegel B., *Rapport «La violence à la télévision»*, Ministerstwo Kultury, P.U.F., Paris 2003.
- Laingui A., Lebigre A., *Histoire du droit pénal. Le droit pénal*, I, ed. Cujas, 2000.
- Lucchini R., *Femme et déviance ou le débat sur la spécificité de la délinquance féminine*, 1996.
- Marinopoulos S., *Solitude des futures mères*, l'Humanité, 1 septembre 2007.
- Marinopoulos S., *La vie ordinaire d'une mère meurtrière*, ed. Fayard 2008.
- Mercader P., *Les déterminants sociaux et psychiques du crime dit passionnel*, Recherches et prévisions, septembre 2007, n 89.
- Mercader P., Houel A., Sobota H., *L'asymétrie des comportements amoureux: violences et passions dans le crime dit passionnel*, Sociétés contemporaines, 2008, n 55.
- Mucchielli L., *Les homicides dans la France contemporaine (1970 – 2006): évolution, géographie et protagonistes* [in:] L. Mucchielli, P. Spierenburg, *Histoire de l'homicide en Europe*, Paris 2009.
- Parent C., *La contribution féminine à l'étude de la déviance criminologique*, in «Criminologie», XXV, 1992, 2.
- Parent C., *Au delà du silence: Les productions féministes sur la «criminalité» et la criminalisation des femmes*, in «Déviance et Société», Vol. 16, 1992, n° 3.
- Rassat M.-L., G. Roujou de Boubée, *Droit pénal spécial*, ed. Ellipses, Paris 2008.
- Romano H., *Infanticide, réflexions au sujet des homicides sur mineurs de un an*, Enfance Majuscule 2008, n 98, janvier – février.
- Rousseau X., *Civilisation des mœurs et/ou déplacement de l'insécurité? La violence à l'épreuve du temps*, in «Déviance et Société», 17, 1993, n° 3.
- Verschoot O., *Ils ont tué leurs enfants, approche psychologique de l'infanticide*, ed. Imago 2006.

UWAGI O PRZESTĘPCZOŚCI KOBIEŃ WE FRANCJI

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka przestępczości kobiet w Francji. W opracowaniu wskazano te kategorie przestępstw, w których kobiety wykazują najwyższą aktywność kryminalną, a wśród nich zabójstwo partnera, zabójstwo dziecka oraz liczne akty przemocy (np. bójka lub uszczerbek na zdrowiu). Zauważono, że aktualnie radykalnie wzrasta poziom przestępstw, popełnionych przez kobiety z użyciem przemocy, a agresja dominuje już w zachowaniach najmłodszych sprawczyń. Ustalono także, że zmianie ulegają ogólne tendencje przestępczości kobiecej. Sprawczynie coraz częściej realizują najpoważniejsze, zarezerwowane niegdyś wyłącznie dla mężczyzn czyny zabronione, takie jak: handel bronią, przemyt narkotyków, czy udział w zorganizowanych grupach przestępczych. Wydaje się, że tak zdecydowana modyfikacja postaw kobiet–sprawczyń stanowi rezultat przemian społeczno-gospodarczych, które od kilku dekad nasilają się we Francji.

Słowa kluczowe: przestępczość kobiet, kobiety–sprawczynie, tendencje kobiecej przestępczości

OBSERVATIONS ON FEMALE CRIMINALITY IN FRANCE

Summary

The aim of this paper is to indicate characteristics of women's crime in France. The study shows categories of criminal acts in which women demonstrate the highest criminal activity, i.e. murder of a partner, infanticide and many acts of violence (e.g. affray or damage to health). It is noticed that the number of female crimes with the use of violence is currently increasing drastically and aggression dominates in behaviours of the youngest female perpetrators. It has been determined that general tendencies for female crime are changing. The female perpetrators more and more frequently commit the most severe crimes, which in previous years were reserved solely for men, such as arms trafficking, drug smuggling or participation in organized criminal groups. It can be deduced that such prompt modification in female perpetrators' behaviour results from social and economic changes that intensified in France in the several past decades.

Key words: women's crime, women – perpetrators, trends in women's crime